

Kontroverzie s kopftuchom a čo s tým súvisí

(Zo Slovenského kresťanského samizdatu č. 6, december 2003)

George Virsik

Kopftuch je, pravda, nemecký názov pre šatku všeobecne a konkrétne pre šatku či šál, ktorý nosia islamské ženy okrútený okolo hlavy. Toto je zvykom u tureckých žien, hlásiacich sa k verzii islamu kde sa *chador* — zakrytie celého tela, vrátane tváre, kde iba oči sú vidieť — nenosí ako v niektorých arabských krajinách. V Nemecku ide hlavne o túto verziu menej rigorózneho islamu, teda aspoň pokiaľ ide o oblečenie žien, keďže medzi tými, čo sa hlásia k tomuto náboženstvu úplne prevláda turecká etnická (národnostná) menšina. V Nemecku, s celkovým počtom obyvateľov okolo 80 miliónov, dnes žije 3,2 milióna moslimov, z toho iba pol milióna sú nemeckí štátni občania. Turci medzi nimi tvoria asi dva milióny.

Súčasná kontroverzia a diskusia vyvolala nedávne ambivalentné rozhodnutie federálneho ústavného súdu vo veci sťažnosti *Fereshty Ludin*(ovej). Táto učiteľka v Baden-Württembergu, pôvodom z Afganistanu, už od roku 1998 sa márne snažila u lokálnych úradov dosiahnuť povolenie, aby mohla pred nemeckými žiakmi vystupovať iba s *kopftuchom*, teda s asi meter štvorcový veľkou látkou okrútenou okolo hlavy zakrývajúcej tak vlasy, uši a krk. Na "ochranu svojej cti" a ako výraz jej moslimského vierovyznania.

Ambivalentnosť rozhodnutia ústavného súdu spočíva v tom, že rozhodnutie, povoliť či nepovoliť *kopftuch* pri výkone oficiálnych občianskych, teda nenáboženských, funkcií — napríklad pri vyučovaní na štátnej škole — prenechala republikovým (zemským) úradom, čo mnohí právnici hodnotia ako prilievanie oleja do ohňa kontroverzií. V širšom kontexte tu ide nie iba o kontroverzie okolo postavenia islamu v nemeckej spoločnosti, ale vôbec o vzťah sekulárnych štátnych inštitúcií k hociako legálne uznávaným náboženstvám, hlavne pravda kresťanským. Jednou súčasťou tejto kontroverzie potom napríklad bolo aj to, či povoliť vyvesenie crucifixu vo verejných miestnostiach štátnych škôl. Povoliť či nepovoliť moslimskej učiteľke nosenie *kopftuchu* počas vyučovania sa zdá byť na rovnakej úrovni ako napríklad povoliť či nepovoliť mníške nosiť svoj tradičný habit počas vyučovania napr. matematiky v štátnej škole.

Jednotlivé nemecké republiky v tejto veci rôzne rozhodli (či idú rozhodovať) a tak sa zdá, že majú pravdu tí, ktorí tvrdia, že z toho ešte bude mať federálny ústavný súd ťažkú hlavu lebo raz tá raz druhá strana sa k nim bude odvolávať. Proti sú hlavne zeme kde je pri vláde CDU/CSU, ale nie je to tak jednoduché. Z rôznych televíznych debát sa dá usúdiť, že i mnohí "pokrokoví", dosť protikresťanský založení, diskutéri boli za zákaz. Samozrejme nie preto, aby chránili — už aj

tak iba formálne — privilegované postavenie kresťanských cirkví, ale práve pre svoju celkovú protináboženskú orientáciu.

DER SPIEGEL venoval tejto otázke vedúci článok v čísle 40/2003 z 29.9.2003. Spomína sa tu aj otázka rovnoprávnosti žien, a to nielen vo zmysle nerovnakého (čo nie je to isté ako nerovnoprávného) spoločenského postavenia žien v islame, ale naráža sa aj na to, že katolícka cirkev nepripúšťa ženy ku kňazskej vysviacke. Tu treba zdôrazniť, že DER SPIEGEL zasa mieša *dve veci*: Jedna je tá, že aj keď štát má za povinnosť starať sa o dobro svojich občanov, dospelému človeku nemôže vnucovať svoje predstavy o tom čo je pre neho dobré. (Známe sú problémy s tým, že polícia nemôže zasiahnuť na ochranu napr. sústavne bitej manželky ak ona sama nepodá sťažnosť.) Netreba veľa televíznych rozhovorov s islamskými ženami, aby človek pochopil, že im nevádi chodiť takto zababúšené. A tie ktorým to vadí, chodia oblečené "po európsky", stále sa hlásia k islamu a proti zababúšeným argumentujú, že *kopftuch* nie je podstatný pre islam. Podstatný či nie, dôležité tu je — a tu sme u tej druhej veci, ktorá sa mieša — že štátne orgány, či sekulárnych ideologov *nie je nič do toho*, ako náboženská komunita či cirkev riadi svoje veci, interpretuje svoje učenie. Možno v rámci katolíckej cirkvi diskutovať o tom, či *sviatosť* kňazstva má byť prístupná ženám (hociako pápežská exhortácia by pre katolíka mala v tomto byť smerodatná), je však absurdné ak o tom chce hovoriť niekto, kto je celkom externý, kto nevie, nechápe a ani ho to nezaujíma, čo je *sviatosť*. A to platí i o štátnych orgánoch.¹

¹ Napríklad v USA, kde je striktné uplatňovaná odluka cirkvi od štátu, majú *Watsonovu doktrínu* (Watson's Doctrine of Church Autonomy), ktorá zaisťuje, že keď cirkev a štát operujú v rámci svojich vlastných sfér, žiadna strana nie je podriadená druhej. Problematika sa stala zasa aktuálnou teraz keď v rámci afér s pedofilskými kňazmi niektoré štátne a mediálne orgány sa proti nej zjavne prehrešovali. Pozri napr. L. Martin Nussbaum, *Scandal and the Constitution*, First Things 136 (Október 2003), str. 18-21. Pre osoby mimo cirkví a dokonca voči nej nepriateľsky zamerané, kritizovať biskupov za to, že sa nechováli tak ako sa na katolíckych biskupov patrí, je nielen ne-logické ale aj nemiestne. Lebo nič iné je tých nešťastných kňazov kriminálna aktivita, ktorú prislúchalo štátnym úradom a súdom aby ju stíhali, prípadne médiá sa ňou zaoberali, a nič iné interný spôsob akým taktiež nešťastní biskupi praktikovali svoje postavenie *cirkevnej* zodpovednosti za podriadených kňazov. Toto treba mať na pamäti, aj keď rozlišovanie medzi cirkevnou a občianskou zodpovednosťou biskupov je niekedy ťažké aplikovať v konkrétnych prípadoch.

Domnievam sa preto, že pre kresťana je dôležité vidieť v tejto kontroverzii nie spor medzi našim starým, Európe vlastným, kresťanstvom a islamskými 'votrelcami', ale ako problém postavenia, práv, rešpektovania atď, náboženstva. A tu sme s moslimami v jednom vreci zoči-voči zosekularizovanému štátu. Lebo dnešná Európa, ak odmyslíme moslimské prísľahovalectvo, je nielen post-kresťanská, ale aj post-náboženská. Sme starším a povedal by som v Európe i politicky skúsenejším náboženstvom ako islam, sme preto aj menej bojovní, menej vystavení extremistickým pokušeniam ako islam tak nešťastne vystavený pokušeniam bojovného *islamizmu*. Ak je ale pravdou, že v tomto by sa islam mohol od nás, z našej histórie, veľa naučiť, je tiež pravdou, že nám zasa chýba ich vitalita, ich zdravé — opäť ak odmyslíme islamistov, ktorí hociako nebezpeční sú u nich v silnej menšine — sebavedomie. Človek musí len obdivovať napríklad mladých, už v Nemecku narodených Turkov a Turkyne, ktorí na televízii v perfektnej nemčine obhajujú svoje islamské kultúrno-náboženské "dedičstvo otcov" aj keď sa asi nebudú stotožňovať s každým predsudkom svojich rodičov, poplatným inému svetu a inej dobe. Lebo v ich kultúre platí to, čo donedávna platilo i u našej, že nová generácia *stavia* na svetonázore a skúsenostiach staršej generácie. A nie *búrať* ju v revolučnom nadšení bez toho aby bola dobre rozmyslená alternatíva.

Úhrnom, skúsenosť patrí staršej generácii a vitalita, nadšenie mladšej: tieto sa navzájom doplňujú a tak to platí v každej zdravej spoločnosti. Vari v takýchto doplnovacích funkciách voči zosekularizovanej Európe by sa mohli vidieť i naše "staré" kresťanstvo a "mladý" (demograficky i vitálne) islam.

Musím tu ale zdôrazniť, že hovorím o doplnovacej funkcii voči *sekulárnemu vonkajšiemu svetu* a nie o nejakých navzájom sa doplňujúcich svetonázoroch, čo je vzťah oveľa zložitejší a patrí do oblasti teológie a filozofie. K svetonázorovému dialogu môže, vlastne musí, dochádzať najprv na teoretickej/teologickej úrovni, kde ani naše spoločné korene v judaizme nemožno ignorovať. Aspoň tak sa problematika javí z kresťanského hľadiska. O to nám tu teraz ale neide.

Kresťanský svetonázor — jedno či jeho katolícka alebo niektorá protestantská verzia — je dnes už prakticky nemysliteľný bez vplyvu osvietenstva, kladného ale aj záporného. Zdá sa preto rozumným predpokladať, že jeho komplementárnym, moslimským, partnerom by mal byť islam, ktorý si je tiež vedomý osvietenských vplyvov, aj keď ich, podobne ako kresťanstvo, nehodnotí všetky pozitívne. Tu je preto zaujímavá, aj keď zatiaľ zdá sa, že iba celkom špekulatívna koncepcia *euroislam* ako ju propaguje Bassam Tibi napríklad vo svojej knihe *Europa ohne Identität? Die Krise der multikulturellen Gesellschaft* (Európa bez identity? Kríza multikulturálnej spoločnosti, Siedler/

Goldmann Verlag 2000). Treba však hneď povedať, že on zďaleka nechce vidieť obraz tak symmetricky ako sme ho tu podávali. On pod európskou identitou rozumie sterilné, t. j. od svojich kresťanských koreňov odtrhnuté, osvietenstvo.

Pre klasických islamských racionalistov ... práve tak ako pre mysliteľov európskej renesancie a osvietenstva je helénske (starogrécke) orientovanie sa na rozum záväzným znakom. (Je ona) bázou každého racionalizmu a aj každého osvietenstva, ktoré kedysi existovalo u islamu a ktoré patrí ku kultúrnemu dedičstvu Európy. (str. 25)

Lebo také osvietenstvo, ktoré sa vidí ako poprenie a nie ako doplnok kresťanstva nemôže samo o sebe slúžiť ako partner pre dialog s akýmkoľvek náboženstvom. Iba osvietenstvo, jeho racionalizmus a koncepcia tolerancie (dve veci, ktoré Tibi vysoko vyzdvihuje) *videné ako doplnok, ako korekcia, stredovekého kresťanstva*² môže slúžiť ako ideová a hodnotová strecha pod ktorou môže moderný islam vstúpiť do dialogu s Euróпой.³

Tibi teda o kresťanskom partnerstve či doplnovacej funkcii nehovorí lebo zosekularizovanú Európu, ktorú silne kritizuje pre stratu svojej kultúrnej (osvietenskej) identity, považuje za neodvratiteľný dôsledok zlyhania kresťanstva ako náboženstva, aspoň teda na tomto kontinente (Dodajme, že Tibi pozná iba jeho západnú časť). Iní idú ešte ďalej a vidia európsku úlohu islamu v tom, že prevezme *funkciu morálnej chrbtovej kosti* Európy, funkciu, ktorú kedysi zastávalo kresťanstvo. Nuž s tým nemôžeme samozrejme súhlasiť, zdá sa ale neodvratným, že kresťanstvo samo na to už nemôže stačiť. Ak má vôbec ešte šancu vrátiť sa do funkcie morálneho a svetonázorového určovateľa Európy — v hociako zmodernizovanom a s tradičným chápaním iba voľne súvisiacom zmysle — potrebuje k tomu partnerstvo s islamom o ktorom sme hovorili predtým.

To je pre nás možno smutný fakt, lebo myslím, že nie je ďaleko doba, ak už aj nenastala, keď počet tých napríklad v Nemecku, ktorí pravidelne navštevujú mešitu presiahne počet tých, ktorí týždenne navštevujú kresťanský kostol. Je to fakt nielen demografický, ale aj výsledok práce tých, ktorí sa po posledné desaťročia snažili o odkresťančenie potomkov pôvodných kresťanov, urobiť Nemecko, ale aj celú západnú Európu, takpovediac *christenfrei*. Iným faktom je to, že zodpovednosť za tento žalostný stav padá nielen na lámateľov kresťanskej chrbtice Európy, ale aj na cir-

² A starého islamu, aby sme Tibimu vyšli v ústrety, hoci nemyslím, že kresťanské podvedomie malo rovnaký vplyv na osvietenecov ako islamské.

³ Tibi tiež stavia etnickú identitu Európanov, napr. Nemcov, do protikladu s tým, čo nazýva podľa francúzskeho vzoru *citoyen* čo nám mimochodom pripomína Václava Havla, ktorý tiež akosi nevedel pochopiť, že národná a občianska príslušnosť môžu spoluexistovať aj keď v rôznych kontextoch s rôznym dôrazom na jednom či druhom.

kevných predstavených a mysliteľov, ktorí nevedeli nájsť konštruktívnu strednú cestu medzi skostnatelým *konzervativizmom* a duchu času poplatným svetonázorovým a morálnym *oportunizmom*.

Pre pochopenie svetonázorových a morálnych pozícií islamu je pre nás predsa len zrozumiteľnejší konvertita, ktorý vyrástol v našom prostredí — napríklad bývalý nemecký diplomat *Murad W. Hofmann*, pozri tiež *SloKreSam 2*, str. 11 — ako niekto, ktorého aj etnické, nielen náboženské, korene sú celkom vo svete islamu i geograficky od nás vzdialeného. Možno u tých by mal začať náš dialóg: neďívať sa na nich ako na “zradcov” ale ako na niekoho kto môže sprostredkovať, ako tlmočník znalý oboch “jazykov”. Ale aj taký Bassam Tibi, či v Nemecku narodený/á vzdelaný/á (teda nežil/a tu v etnickom ghettu) Turek/Turkyňa, ktorých aj etnické aj náboženské korene sú síce v islame, žili však medzi nami už dosť dlho, aby poznali náš zorný uhol, aj keď ho nebudú sdieľať.

Kresťanstvo ako náboženstvo by malo stáť nad tými konzervatívnymi politikmi, ktorí nechcú vidieť skutočnosť a chcú sa kŕčovite držať starého modelu kultúrnej homogénnosti vo zmysle napr. “Nemecko (ako štát) Nemcom (ako národu)” alebo “Európu Európanom”. Ako som už inde argumentoval, nemeckosť či európanstvo majú šancu prežiť iba ako abstraktná *kultúrna kategória*, ktorá nemusí mať nositeľov s nemeckou či európskou, krvou. Moja mladá turecká susedka hovorí ľúbozvučnejšou nemčinou než na akú sa nielen ja, ale aj mnohý “rodený Nемеc” zmôže. Nie je Nemkou v etnickom slova zmysle, je ale nositeľkou (časti) nemeckosti.

Kresťanstvo ako náboženstvo by samozrejme malo stáť aj nad tými, ktorí presadzujú temer neobmedzené prísľahovalecťvo a multikulturalizmus, akoby ku sentimentálnemu konzervativizmu neexistovala iná alternatíva. Títo nemajú zmysel pre kresťanstvo, tobôž pre nejaký dialóg kresťanstva s inými náboženstvami. Im ide iba o to, loviť v mútnych multikulturálnych vodách, lebo na nemeckom či európskom kultúrnom “dedičstve otcov”—ktoré je bez kresťanstva nemysliteľné—nechcú stavať a ho rozvíjať, ale búrať a stavať iné systémy zakotvené nie v kresťantsve (a samozrejme ani v islame) ale v nejakej jeho málo domyslenej napodobenine. Princípy ľudských práv a sociálnej spravodlivosti, globalizácia, môžu predstavovať všeličo viac či menej užitočné. Ako *Ersatzreligion*, ako náhrada za náboženstvo, však nepostačujú. Podobne ako v minulom storočí socializmus ako *Ersatzreligion*, i jeho východná i jeho západná verzia, skončil fiaskom.

Preto či už dnes ide o svetový terorizmus, vojnu v Afganistane a Iraku, alebo o *kopftuchové* a iné problémy spojené s demografickým tlakom a integráciou moslimov do “starej Európy”, je dôležité aby sme ani v mysli nepodľahli pokušeniu vidieť súčasné problémy ako problém huntingtonovskej zrážky civilizácií, či ešte horšie, ako súboj kresťanstva s islamom. Tí ktorí chcú kresťanom vnucovať takýto pohľad na svetové problémy nemajú na mysli záujem ani kresťanov ani moslimov. Napriek tomu, že sa viditeľní aktéri na jednej i druhej strane oháňajú svojím kresťanstvom či islamom. Kresťanstvo aj islam sú tu používané iba ako náboženská fasáda pre mocenské ambície iných, prebiehajúce v pozadí.